

Katekismen og sjelesorgen

Av Egil Sjaastad,
dosent emeritus, FIH Oslo
esjaastad@fjellhaug.no

Resyme

Artikkelen definerer sjelesorg og inkluderer da Luthers lille katekismus som en viktig ressurs i sjelesorgen. Artikkelen drøfter Guds skapergaver, og skiller mellom skapernåden og frelsesnåden. Artikkelen behandler mulighetene som katekismematerialet har i menneskers livssmerter, konflikter, tanke- og trosvanskeligheter.

Nøkkelord

Sjelesorg – katekismen – bibelsk menneskesyn – Guds skapergaver – tanke- og trosvanskeligheter

Begrepet *sjelesorg*

Begrepet *sjelesorg* (av tysk *Seelsorge*) er en bestemt form for omsorg: omsorg for sjelen. Både meningen med livet, erfaringene i livet (fysisk, psykisk og åndelig), utfordringer for troen og tanken på evigheten er inne i bildet. Relasjoner til andre mennesker og til samtidskulturen hører med i denne temakretsen. Sjelesorgbegrepets siste del, sorg, er isolert sett eksempel på en sjelstilstand som sjelesørgere ofte møter.

Psykologisk teft og kunnskap er viktig. Sjelesorgen forutsetter empati, evne til å «leve seg inn i» andres situasjon på det indre plan. Sjelesorg er fra denne synsvinkelen beslektet med terapi. Men orienteringspunktene for sjelesorgen er gitt i Bibelen.

Terapi er samtaler med sikte på å gi hjelp i psykiske lidelser som angst eller depresjon, hjelp til å bearbeide indre sår, bidra til å gi en realistisk tro på egne mentale ressurser, gi hjelp til å endre uheldige livsmønstre eller ny-orientere seg i forhold til relasjoner som fungerer negativt osv.

Innsikt i – og erfaring med – terapeutiske metoder er nyttig for sjelesørgere. Men vi skal respektere at fagfolk innen terapi kan bidra med en psykologisk/psykiatrisk hjelp vi selv kanskje ikke kan. *Sjelesorgens særpreg er å samtale med konfidenter ut fra det perspektivet over livet og livsvandringen som kristentroen gir.* Guds ord med sitt menneskesyn, gudsbilde og med sitt åpenbarte budskap er medspiller. Dette innebærer ikke nødvendigvis at en anvender konkrete bibelord og bønn i alle sjelesorgsamtaler. Men konfidentene skal kunne regne med at sjelesørgeren henter inn et tydelig kristent perspektiv.

Sjelesorgens historie avspeiler en rekke ulike idealer og målsettinger som sjelesørgere har vært preget av. Her vil jeg forøke med følgende definisjon:

Sjelesorg er samtale med enkeltmennesker om utfordringer de har i livet. Samtalen skjer i dyp respekt for konfidenten og skal – i samspill med problemstillinger som avdekkes i samtalen – hjelpe konfidenten til å orientere seg ut fra de faste holdepunktene for livet og troen som Guds ord gir.

Den lille katekisme

Luthers lille katekisme utkom i 1529. Gjennom snart fem hundre år har den vært betraktet som reformasjonens hovedverk når det gjelder trosopplæring. Den var fra først av beregnet på hverdagsbruk, til hjelp i opplæringen og andaktslivet i hjemmet.

Etter opprettelsen av obligatorisk konfirmasjon og skolegang (i 1730-årene) ble katekismen lært utenat i Norge av cirka ti påfølgende generasjoner. De fikk en trosopplæring med tydelige svar på spørsmålet om hva kristendom er.

Luthers lille katekisme er enkel både i form og innhold. Hovedtekstene i katekismen er de ti bud, trosbekjennelsen, Fadervår, tekster om dåp, nattverd, skriftemål og en hustavle. For hvert bud, hvert ledd i trosbekjennelsen, hver enkeltbønn i Fadervår og hvert spørsmål knyttet til de andre temaene, gir Luther en kortfattet og pedagogisk forklaring. Lyskasteren rettes mot både tro og liv. Skriftet gir oss de viktigste holdepunktene å orientere oss ut fra – selv om enkelte uttrykk avspeiler en annen tid. Skriftets teologi er forpliktende for lutherske kristne. Katekismen er et bekjennesskrift.

....

Og nå til vår hovedoverskrift: Katekismen og sjelesorgen. Sjelesorgen er nettopp avhengig av holdepunkter å orientere seg ut fra. Sjelesørgere møter folk midt i livet og kommer i samtale

med dem om ulike utfordringer. Å ha noen retningsgivende tekster fra katekismen som enkelt beskriver sjelesørgerens trosgrunnlag, er trygt for begge parter. For lutherske forkynnere og sjelesørgere burde katekismen være en selvsagt ressurs.

Katekismen behandler riktignok ikke alle problemstillinger som sjelesørgere møter i dag. Men den gir et fundament å reflektere ut fra. Dens enkle formuleringer gir et trygt ankerfeste også troen. Den er ikke polemisk i formen og tar ikke noe direkte uttalt oppgjør med andre kirkesamfunns måte å sammenfatte troen på. I én forstand er katekismen derfor mer økumenisk enn tilfellet er med det andre lutherske bekjennesskriftet fra 1500-tallet, Den augsburgske bekjennelsen.

I nyere tid har begrepene *menneskesyn* og *gudsbilde* stått i fokus i sjelesorglitteraturen. Katekismen bruker mindre faglige begreper, men er likevel en stor ressurs nettopp på disse temaområdene.

«Du er du, og du duger!»

Forklaringen til første trosartikkel er et av avsnittene i katekismen som sterkest har formet et bibelsk menneskesyn. Med folkelig begrepsbruk tar Luther oss med inn i tematikken og innleder slik:

Jeg tror at Gud har skapt meg og alle skapninger, at han har gitt meg kropp og sjel, øyne, ører og alle lemmer, fornuft og alle sanser, og fremdeles holder alt dette ved like.

Her betones er '*meg*'! I sjelesorgen samtaler vi med konfidenter som neppe er vant til å se forbindelsen mellom de enkelte kroppsdelene sine og Skaperen. Men *det* skal sjelesorgen formidle. Vi er – med hele vår utrustning – *Guds verk*.

Skapelsens *hvordan* og det store perspektivet i Første Mosebok 1–2 er forutsatt. Men Luther lar hovedsaken være det helt personlige: Gud skapte «meg». Den kroppen jeg har, med alle dens lemmer, med evner og anlegg, med behov for næring og for å utfolde seg, er *gudvillet, gudskapt og gudgitt*. Alt er ren og skjær godhet fra Skaperens side. Med alle mine interesser og særegenheter er jeg et Guds under.

Den som kjenner seg verdiløs, og som er forvirret med hensyn til egen identitet, får her klar beskjed: Gud har villet deg, og Gud elsker deg.

Med et enkeltbegrep kan vi tale om Guds «skapernåde». Uansett hvor vi bor i verden, hvilke tradisjoner og tanker som preger oss, hvilke særegenheter vi har: Gud er den som har gitt oss alle våre ressurser. De er gaver fra hans hånd. Han fryder seg når vi utfolder dem, når vi tar til oss mat, når vi legger oss i vår egen seng, når vi sover, når vi tar på oss klær om morgenen, når vi bruker sansene våre og hører måkenes skrik, ser tordenskyer i horisonten og kjenner varme solstråler mot huden. Han gleder seg over oss når vi småprater med familiemedlemmer, går på jobben, går løs på utfordrende oppgaver, når vi må melde pass der vi ikke har krefter – etter som dagene går.

Vårt menneskeverd inkluderer altså kroppen vår. Og det er forankret i Gud selv – som skaper. Å finne sitt «jeg» igjen i katekismens formuleringer er en kraftig medisin mot selvforakten. Du er unik, et menneske som Gud selv *ville skape og utruste*. Selvforakt er *aldri* i samsvar med Guds skapertanker med oss. «Du er du, og du duger!»

Vel er kroppen vår underlagt sykdom, aldring og død. Og psyken vår er for mange labil. «Fornedringslegeme» er et uttrykk for at kroppen gjennom syndefallet er blitt fornedret ved «trelldommen» under helseproblemer og død (Rom 8,19–24).

Men vi finner aldri noen kroppsforakt hos apostlene. Gjennom forløsningen i Kristus blir kroppen til slutt herliggjort. *Så høyt* er den verdsatt av Gud. «Han skal forvandle vårt fornæringslegeme og gjøre det likt med sitt (Jesu) herlighetslegeme ved den kraft han har til også å legge alle ting under se» (Fil 3,21). Budskapet om oss som Guds 'kroppslige' skapninger (slik Luthers forklaring betoner det) hører til deres grunnleggende forståelse av mennesket.

I dag er mange, især tenåringsjenter, opptatt med utseendet sitt og måler sin verdi ved å sammenligne seg med kulturens/reklamens kroppsfokus. Sex appeal og attraktivt utseende er målestokken. Gjennom sosiale medier ser de etter respons på utseendet sitt, og manglende positiv respons kan oppleves som et slag i ansiktet. Det kan feste seg en følelse som kan resultere i selvforakt.

Noen fagfolk bruker et noe mildere uttrykk: *hvit skam*. I motsetning til rød skam (at vi rødmer) er hvit skam at vi framtrer bleke og med lav selvaktelse. Vi skammer oss over den vi er, vi makter ikke å se vår egen verdighet som menneske, vi kommer til kort – ikke først og fremst fordi vi gjør gale ting, men fordi vi *ikke er* bra nok.

Både i forkynnelse, sjelesorg og samvær med barn og unge har vi et stort ansvar for å *tale og være* slik at katekismens skapelsesteologi kan smyge seg inn under huden på de unge. Han vil velsigne meg innen rammen av de begrensningene denne kroppen gir. Han viser meg daglig «faderlig godhet» og holder meg oppe. Han er der hver eneste dag i mitt liv og er stolt av meg som sin skapning. Jeg er unik, villet, skapt og elsket av ham.

Der dette blir en grunntone i selvoppfatningen, vil det gi styrke til å møte nedturer uten at den hvite skammen får dominere, og uten at tomhetsfølelsen får knekke oss.

Luthers enkle ord om Guds skapergaver kan bety mye også for oss som voksenpersoner og våre muligheter til å prege de unges identitetsdannelse på en byggende måte. Guds verdsetting av *meg*, med *min* kropp og *mitt* liv i Skaperens verden, bidrar til at jeg får stabilitet og empati i møte med andre slik at jeg ikke selv lar meg styre av den hvite skammen.

Guds skapernåde og Guds frelsende nåde

Katekismens måte å omtale mennesket på, aktualiserer ikke bare det som ligger i begrepene Guds skapernåde. *Skapernåden* gjelder livet vårt her på jorden. *Frelsesnåden* er at han vil forløse oss fra syndens og dødens lovmessighet og gi oss en evig salighet hos seg selv i den nye, fullkomne verden.

Men både skapernåden og frelsesnåden er *Guds*, og begge møter de oss gjennom Jesus Kristus (Joh 1,3; Hebr 1,3; Ef 1,4–7). Gud handlet ved Kristus både i skapelsen og frelsen. Og ved ham holder han verden oppe.

En slik verdsetting av livet har klare konsekvenser for sjelesorgen. Gud vil åpne våre øyne så vi ser hva det her dreier seg om. En av sjelesorgens oppgaver ligger nettopp der. En tysk gjennomgåelse av Luthers forklaring bruker uttrykket *der Seh-Schule des Glaubens*, «troens se-skole». Med andre ord: en skole der vi øver opp vårt indre syn til å rette blikket mot Gud og hans ufortjente nåde og finner vår livsglede der.

Frelsesnåden i klare konturer

Svar: Jeg tror at Jesus Kristus er min Herre. Han er sann Gud, født av Faderen fra evighet, og sant menneske, født av jomfru Maria. Han har frelst meg, fortapte og fordømte menneske.

Han har kjøpt meg fri fra alle synder, fra døden og fra djevelens makt, ikke med gull eller sølv, men med sitt hellige, dyrebare blod, og sin uskyldige lidelse og død.

Dette har han gjort for at jeg skal være hans egen, og leve under ham i hans rike, og tjene ham i evig rettferdighet, uskyld og glede, slik som han er stått opp fra de døde, og lever og regjerer i evighet. Dette er helt sant!

Sjelesørgere forpliktes her på en dimensjon ved menneskesynet som terapeuter flest ikke preges av i sitt arbeid. For det lysende bildet av mennesket i forklaringen til første trosartikkel *suppleres her* med en problematikk som har med synd å gjøre. Og synd angår vårt forhold til Gud. Dette tegnes med begrepene 'fortapt' og 'fordømt'. I oss selv er vi ikke bare 'tapt' for Gud, men under hans dom. Gud er lovens Gud, og lovens forbannelse hviler over oss fordi vi svikter på alle plan. Gudsbildet *hva angår renhet og hellighet* er ødelagt.

Likesom katekismen er realistisk når det gjelder det fysiske, er den også realistisk når det gjelder vår syndighet. Mange kristne kjemper med erfaringer av egne svikt. De kjenner «lysten til det onde i sitt hjerte.» Der sjelesorgen dekker til, mer enn orienterer seg ut fra, denne realiteten, vil mennesker ikke finne støtt fotfeste.

Erkjennelsen av synden tar ikke bort noe av menneskets *verdi*. Nei, vi er fortsatt 'skapt i hans bilde' for så vidt angår verdighet og høyhet (Salme 8). Hovedordene i forklaringen til andre trosartikkel er verbene som angir hva Gud har gjort gjennom Jesus Kristus. De forutsetter Guds ufattelige kjærlighet til sin falne skapning. Han har frelst oss ved at Kristus kjøpte oss fri fra den tredoble nød: synden, døden og djevelen. Ifølge katekismen er dette hovedproblemstillingen i kristendommen.

Dermed legger katekismen indirekte fram i dagen noe fundamentalt om menneskesynet og gudsbildet:

- **Mennesket** er *gudvillet, gudskapt og gudgitt* i pakt med den lovprisende forklaringen til første trosartikkel. Og vi er i oss selv – som syndere – *fortapt og fordømt* og underlagt forgjengelighet og død.
- Men vi er ubegripelig høyt elsket av den samme Gud. Hans redningsaksjon førte Sønnen inn under vreden (Rom 8,34) for vår skyld. I ham eier vi også den dimensjon ved 'skapt i Guds bilde' som gikk tapt ved synden, nemlig *renheten og helligheten for Gud*. Ingen ting skal kunne skille oss fra Guds kjærlighet i Jesus Kristus vår Herre. Sammen med skapernåden er det denne kjærligheten som begrunner et kristent syn på menneskeverdet. Og det har evighetsdimensjoner, d.e. det sikter mot vi med kropp og sjel skal få evig liv.
- **Gud** er ufattelig *stor både i sin skapernåde og i sin frelsende nåde*. Den siste forutsetter også at han er *over all måte hellig*. «Intet urent øye kan se hans herlighet.» Når Guds bud forkynnes, veileder de oss i Guds verden. Men de avspeiler også Guds hellighet – med den følge at vi 'går konkurs' i møte med hans hellighet.
- Men pris skje Gud, Sønnen har gjennom sine gjerninger 'gjort ham kjent' (Joh 1,18), vist oss hans hjertelag, og utført Guds ufattelige kjærlighetsgjerninger. Over forklaringen til andre trosartikkel kan vi derfor gjerne skrive 'Om forløsningen'.

Disse sentralpunktene i læren om mennesket og læren om Gud må få gå oss i 'ryggmargen' som sjelesørgere. Da har vi også det store bakteppe for 'livssmertene' i det flyktige og turbulente liv som mange lever her i verden. Gud er interessert i den enkelte.

Livssmerter og begrensninger

Forklaringen til første trosartikkel setter ikke fokus på alt synden har ført med seg. Men gjennom uttrykkene «fare» og «alt ondt» trekker forklaringen oss med inn i denne problemstillingen som et bi-tema. Bibelen understreker at hver eneste skygge over livsgledene er en følge av synden. Indirekte aner vi skyggene i de nevnte uttrykkene.

I sjelesorgens rom dukker mange slags smerter opp. Sykdom, lidelse, begrensninger, skuffelser, konflikter, angst, aldring, ensomhet, krenkelsers, feilgrep vi gjør, tomhet. Det er ikke lett å nå inn med budskapet om skapelsens gaver når livssmertene frustrerer, og begrensningene er på sitt mest problematiske.

Han som skrev katekismeforklaringene, er den som sterkest har vist forståelse for livets smerter. Han må ha forent det sprudlende synet som forklaringen til første trosartikkel avspeiler, med det som kalles hans korsteologi.¹ En dimensjon ved denne korsteologien er nettopp at vi – i skapernådens verden – er underlagt begrensninger og smerter.

- Han vil løfte nedbrutte sinn gjennom «troens se-skole» (se ovenfor).
- Han vil åpne øynene våre for den altomfattende tilgivelsen (rettferdigjørelsen) slik at vi – tross synden – kan gå oppreist gjennom verden som Guds barn.
- Han vil formidle håp og glede. For i Kristus har vi også seier *både* over djevelen med hans mørke makter, *og* døden som truer oss ved enden av livet. Gud er 'Vår Far' og håpets Gud.

Sjelesorgen og menigheten

Både det individuelle og det kollektive perspektiver spilles inn i katekismen:

- «Han har skapt *meg* ..., gitt *meg* ..., forløst *meg* ...»
- «På samme måte kaller, samler, opplyser og helliggjør han hele den kristne kirke på jorden, og bevarer den hos Kristus i den sanne og ene tro.»

Sjelesørgere samtaler med enkeltpersoner og lytter til enkeltpersoners smerter, konflikter, tanke- og trosvanskeligheter osv. Under bønn prøver de å ta konfidenten med til de orienteringspunktene som Guds ord gir. Ett av disse orienteringspunktene er det kristne fellesskapet. Ånden skaper troen på nåden i Kristus *og knytter troende sammen ved dette* – i et fellesskap (forklaringen til tredje trosartikkel). Der deler vi hans legeme og blod sammen, og der vi ber Vår Far sammen. Vi er individer, men tilhører et kollektiv. Det er en påminnelse som katekismen minner sjelesørgeren om.

Katekismen og pedagogikken

Katekismen tar oss kort og konsist inn i en takknemlig 'stemning'. Luther forutsatte nok at trosopplærere må utdype stoffet for 'folk flest', for 'Hans og Grete'. Det må skje enkelt og livsnært. I noen av de unge lutherske kirkene der norsk misjon arbeider, *skjer* faktisk dette. Å kalle katekismen 'barnelærdommen' er fortsatt relevant. De kan være som plogspisser i trosopplæringen og gi forankring for livet. (Et eksempel er Gunn Andersons nylig utgitte bok på mongolsk.)

¹ 'Korsteologi' betegner ikke bare teologien om Jesu kors (forsoningen). Begrepet sikter ofte til de kors som vi som *vi kristne* får å bære. Motsetningen er 'herlighetsteologi'. Den anerkjenner ikke at Gud er en aktør bak de påkjenningene vi får å bære – på veien mot fullendelsen.

I en trosopplærings situasjon kan utenat læring som pedagogisk metode skape tapere. Det skjedde i skolen noen ganger, især da Pontoppidans store forklaring til katekismen skulle læres inn. Her må selvsagt formidlere 'stikke fingeren i jorden'. Vi må tilstrebe et samspill med målgruppen.

Faktaboks

- * Luthers lille katekisme kom ut i 1529. Den var enkel både i form og innhold.
- * Hovedtekstene omhandler de ti bud, trosbekjennelsen, Vår Far, dåp, nattverd, skriftemål – og en hustavle. Luther gir korte og pedagogiske forklaringer.
- * Tidligere lærte norske barn katekismen utenat på skolen. Boken ble ofte kalt barnelærdommen.
- * Fortsatt er Den lille katekismen bekjennesskrift i lutherske kirker.